

V R A G E N L I J S T

A. Persoonlijke gegevens van de ondervraagde

1. Naam, gezinsnaam en schuilnaam in het verzet.
JULIUS HORNER REUTING JAN WILLEM DE RUITER
2. Adres FR. V. MIERISSTR. 14 AMSTERDAM
3. Geboortedatum en plaats 14.11.21 KARLSRUHE (DUITSCHL.)
4. Nationaliteit DUITS - STATENLOOS - NU HOLLANDS
5. Welke opvoeding hebt U ontvangen? Confessioneel of volgens een bepaalde politieke overtuiging?
4 jaar lagere, 4 jaar gymnasium confessioneel
6. Schoolopleiding ↑
7. Behoorde U tot een jeugdbeweging (naam en karakter ervan)
in Duitsland: Hahonim Noar Chaluzi, in Holland: HACHSCHARAH - 1908 tot 1939
8. Beroep bij het begin van de oorlog en huidig beroep.
TUINBOUW NU: LEIDER CALCULATIEERD GROOTHANDELSZAAK
9. Burgerlijke staat in 1940 ONGEHUWD

B. De tijd van de Duitse invasie tot de Februari-staking

1. Woonplaats gedurende de invasie WERKDRP NIEUWELUIS (WIENGERHEER)
2. Dienst in het Hollandse leger neen
3. Zijn U reacties van Hollanders tijdens de Meidagen 1940 ten opzichte van Joden bekend?
in Werkdorp voor zo ver aanwezig; zeer sympathiek omgeven Werkdorp op de
4. Hebt U geprobeerd naar een neutraal land te ontvluchten in het eerste oorlogsjaar?
DE GEGELE W. S. B. was nu
NEEN
5. Kunt U nu definiëren wat U toen dacht over de bedoeling van de Joden t.o.v. de Joden. ?
6. Hebben de gebeurtenissen van die dagen invloed gehad op Uw houding t.a.v. de Joden? -
7. Bent U persoonlijk betrokken geweest bij de Februaristaking?
neen
8. Kunt U zeggen wat toendertijd Uw opinie over de Joodse Raad en zijn eerste activiteit was?
in het begin gunstig doordat men trachtte te redden wat er te redden viel
9. Heeft U persoonlijke herinneringen verbonden aan de eerste arrestaties voor Mauthausen?

Als leider van een tuinbouwgroep in Sittich (zuidse beroepsopleiding - grooteland) kreeg ik die middag per boot een brief van de J.R. (Kees Kogentberg?) waarin stond dat men weer terug ging naar het Werkdorp, dat men thuis vloos de Duitsers zou worden opgehaald. Ik gaf toen aan de mensen (werkdorp jongens) de raad om niet naar huis te gaan en afte wachten, wat er zou gebeuren omdat ik het niet overtuigde. Hetans heeft een deel de Joodse in de wind gestlagen met alle woordelijke grootte. Men zelf gelang omvangeleken bij hulp de vrede veldend op de J.R. met regelmatige van mensen die wel of niet gekaakt waren. Zij toen omdat of diverse redenen te formieren voor mensen waarvan de weg niet te weten.

II

C. De tijd van de Februaristaking tot het begin van de deportatie naar Polen.

1. Heeft U Uw woonplaats na 1940 verlaten? Waarom, wanneer en waar heen 20.5.41 Berkef, opgedreven door S.D. om de landing van Lagers, naar de Amersfoort
2. Werd U gemobiliseerd voor een werkkamp? Hoe en wanneer bent U vrijgekomen?

Neen

3. In deze tijd werden vele Joden naar de concentratiekampen Amersfoort en Buchenwald gestuurd. Kent U gevallen in Uw omgeving?

Neen

4. Had U contact met illegale organisaties? Met welke?

Ja, maar niet

D. De tijd van het begin der deportaties.

Opmerking: Over deze en de volgende periodes moet een samenhangende en uitgebreide getuigenverklaring worden opgeschreven, die zich niet slechts beperkt tot vragen en antwoorden. Doel van de vragen is slechts het geheugen van de ondervraagde op te frissen en een volgorde van de gebeurtenissen vast te leggen.

- 1.a. Met welke organisaties en mensen uit de illegaliteit bent U in deze tijd in contact gekomen? Van begin 43 via Werkgroep (K.G.)
- b. Beschrijf Uw pogingen om deze contacten te krijgen. Zie voorafgaande, K.O. van de J.O. van de K.G.
- c. Welke gebeurtenis heeft U er toe gebracht dit contact te zoeken. Deportaties en alle andere maatregelen die daar toe
- d. Welke verzetsorganisaties waren U in die tijd überhaupt bekend? Barotgroep, de Jansen, Trouw, K.G.A.
- e. Naam van de verantwoordelijke en de verbindingsmensen, hun aandeel in de organisatie van het Joodse verzet in Holland en de maatschappelijke en geestelijke achtergrond van deze groep en zijn hulpacties.

Witke, Kijl, Gips, Mervand, Pukhlyf, Frans Gerrits, J. Westerveld, Schaulen Simon, Lore Buislander, Alfred (Gips) Franke, Max Weidenmann, Tams Schatzky, Tiele de Lange, Klink Frankel, Karel Brozman, Keert Wellet, M. Waterman, Annelie Bylona, ~~Chaim~~

2. Wat hebt U in die dagen over de reële mogelijkheden tot redding door ontvluchting gehoord? via Spang, via Frankel naar Portugal, door Kopen van propagandaanse kledingstukken
- 3a. Herinnert U zich wat U in die dagen bekend was over het lot van de Joden die naar Polen werden gedeporteerd? uit Lagen niets (oplossing is persoonlijk was dat die van kwartaal van toen het oord was later in Nederland kreeg ik informatie berichten dat er vernietigingskampen waren (1945))
- b. Wanneer hebt U voor het eerst over de massale vernietiging van Joden in Auschwitz gehoord?

1944-45 over de B.C.

- c. Wat was U bekend over andere concentratiekampen?

Theresienstadt: erg gunstig, van Bergen Belsen dacht men het zwaarst met over op in Jan 1945

- d. Herinnert U zich samenkomsten of gesprekken waarbij gesproken werd over het lot van transporten en over de toestand in concentratiekampen?

niet veel, maar kwam in contact met spiritisten die dit, woorden en zagen "alhoewel vraag me soms verdraaid en minnelijk sterk als het helaas bleek te zijn"

IV

d. Had U aandeel in het verzorgen van onderduikadressen?

e. Indien U deel genomen hebt aan het zoeken van een weg naar Frankrijk, beschrijf Uw aandeel daaraan.

f. Indien U actief was bij het leiden van vrienden over de grenzen, beschrijf Uw werkzaamheid.

g. Heeft U medegewerkt aan de bevrijding van mensen uit arrest, gevangenis of kampen? Beschrijf deze acties. *ja zie laatste blad*

h. Heeft U gedurende het verzet deelgenomen aan gewelddadige acties, heeft U geweld gebruikt of sabotage toegepast? Was U in het bezit van een wapen? *nee*

i. Hebt U geholpen bij de organisatie van het tewerkstellen in Frankrijk? Geef bijzonderheden. *nee*

F. Overige bijzonderheden over het verzet.

1. Had U verbinding met de verzetbeweging in anderen landen? *nee*

2. Heeft U spionage bedreven? *nee*

a. omvang van spionage-acties en hun verbinding met reddings-acties

b. uitvoerders van dergelijke acties.

c. de spionage-plannen en de doelstellingen van hen die de plannen maakten.

3. Het aandeel van de Hollandse bevolking aan het verzet.

a. solidariteitsbewijzen.

b. hulp van de bevolking en het aandeel van de Hollandse arbeidersbeweging.

c. de maatschappelijke en de geestelijke beweegredenen voor deze acties.

V

4. Hebt U een onderscheiding ontvangen? neen
5. Geef alle mogelijke bijzonderheden over vrienden die gedurende het verzet zijn omgekomen.

Zie. onderaan.

Opmerking:

1. Bemoedig de ondervraagden details te geven en waarderingen van vrienden die deze tijd niet overleefd hebben.
2. Iedere foto, persoonsbewijs, brief, manuscript, publikatie van de organisatie en andere bescheiden uit de oorlogstijd, hebben een grote documentaire waarde. Vraag om dit materiaal desnoods om het te kopiëren en terug te geven.

Letr E 4. Mijn deel in de div. illeg. acties bestond uit: Het maken van plannen om mensen uit Westerbok te laten ontvluchten, en hulp bij uitvoering derges plannen. Een plan tot ontvluchting op grotere schaal mislukte of het laatste ogenblik door een verkeerde interpretatie van het sein tot begin van de actie. Over het algemeen bestonden de diverse uitgeverde ontvluchtingsacties uit: het laten ondervluchten en daarna ontvluchten van personen die op transport naar Britland gesteld waren. Tydens het gaan naar de trein werden deze mensen in het kamp verstoppt en daarna met valre papieren uit het kamp gebracht, daar door helpers overgevoeren en verder transportband en op onderduikadressen gebracht. Deze acties werden gevoerd vanaf het najaar 1943 tot Maart 1944.

Letr F.5 Bijzonderheden over de werkdorp groep zijn in bezit van k. Brozglas en mij (zelfde tijd) Deze lijst bevat de namen en lotgevallen van alle werkdorp-mensen.

XX Ik heb desgewenst aan documenten ter beschikking:

- 1) Bankkaart Lager Westerbok
- 2) Geld speciaal uitgegeven van het Lager Westerbok
- 3) Foto van de leden van de Joodse Raad
- 4) Brief Zetelstelle f. jid. aanvragen voor oproep voor vrijstelling
- 5) a en b. Foto's van Lager Westerbok (uitwerp van de "kamparbeid" 40'innen (5.5.44))
- 6) Diverses foto's + negatieven van plundering van joodse huizen en Synagoge (officiële onbekend)
- 7) Afbeelding van berichten, voor transporten vanaf Kibets - naar Kustland.
- 8) Een album over het leven in het werkdorp en de lotgevallen van zijn bewoners dit is een zeer uitvoerige verzameling van foto's en andere materiaal. De omvang maakt het onmogelijk om dit op te geven. Indien dit materiaal is voor de documentatie zou het geheel fotograferen moeten worden. Gaarne ook hiervoor bericht d.v.g.p. Also andere in mijn bezit zijnde documenten, zijn goede in omloop die ik niet geloof te hiernaakte van dienst te moeten zijn. Wilt U mij opgeven welke documenten U mist en hebben wilt. Misschien zijn er ook heb mensen. Ook gaarne bericht wett ik van de onder 1 tot 8 genoemde wilt hebben.

Anderstam Dec 57

[Handwritten signature]

Jula Reutlinger

Voor verdere gegevens zie lijst.

Jula kwam in 1937 naar Wieringen en leefde daar tot 20 maart 1941 in de kuis gewerkt. Hij werkte daarna - zoals velen uit Wieringen - tevens fiekelt bij de fa. Asscher in Aankersdam. Woonde bij zijn moeder; later bij de Joodse Raad - werkte in tot mei 1943 op de Zeeburgerdijk bij het tuinbouwspzöjekt daer. Beschijfplender was L. A. Cohen. Jula kreeg leiding van de groep ald Zeeburgerdijk.

In mei 1942 werd - terwijl hij onderweg was - om zijn onderdrinppapieren te halen - hij de rarrria in het centrum farrreest

Tot 22 maart 1944 zat hij in Westerbak: Daar bestonden twee sortten Oerweese: fete, die men s avonds moest inleveren in witte voor de "betrouwbaeren".

Via Kore Doolacher kreeg men valse spittle" in het kaffer.

In Westerbak hield hij niet eerst berief met de verdeling van de voerselpakketten, die door Karli Brozman werden feteurt en met het latere instuukturen van kenden, die aan de beurt waren voor transport. Hierin werkte hij samen met Kurt Reutlinger.

Toen Jula zelf aan de beurt was voor

transport, is hij gevlucht, geholpen door
Tinus Schabbing, en naar Amsterdam
truffe aan, waar hij 15 verschillende
adressen had.

Een bekend ogenblik maakte hij hoof
door, toen hij met Karli O. herij^{was} de Wits en
kade te ontminnen en er politie kwam.
Doordat hij onmiddellijk zei: "prethif, dat
te komt, er is het een inbraak gefleest",
kwam hij er joet af.

Tuisk Renthier - Heemans
In 1943 kreeg zij contact met Freddy Jacobson
en Leo Schwarzschilden ook met de Wits en
haar huis werd een doorgangshuis voor
Westerborkers. Zij verspreide contacten een
stal persoonsbewijzen op schoolen

Dok haacht zij kennelie naar de Jerev; later
ging zij geregeld mee naar Westerbork, om
kennelie, die uit het kamp ontsnapt
waren, weg te helpen.

De Groep-Westerweel

JULIA REUTLINGER

VRAGENLIJST

Naam, gezinsnaam en schuilnaam in het verzet
 JULIUS Werner Reutlinger (Jan Willem de Ruiter)

Adres
 Fr. v. Mierisstr. 14, Amsterdam

Geboortedatum en plaats
 14.11.21 Karlsruhe (Deutschl.)

Nationaliteit
 Duits - Statenloos - nu Hollands

Welke opvoeding hebt U ontvangen? Confessioneel of volgens
 een bepaalde politieke overtuiging?
 Confessioneel

Schoolopleiding
 4 jaar lager, 4 jaar gymnasium

Behoorde U tot een jeugdbeweging (naam en karakter ervan)
 in Duitsland Habonim Noar Chaluzi; in Holland: Hachscharah-
 groep tot 1939

Beroep bij het begin van de oorlog en huidig beroep
 Tuinbouw Nu: leider calculatieafdeling Groothandelszaak

Burgerlijke staat in 1940
 ongehuwd

Woonplaats gedurende de invasie
 Werkdorp Nieuwsluis (Wieringermeer)

Dienst in het Hollandse leger
 Neen

Zijn U reacties van Hollanders tijdens de Meidagen 1940 ten
 opzichte van Joden bekend?
 In 't werkdorp voor zover aanwezig: zeer sympathiek
 omgeving werkdorp dito op enkele NSB'ers na

Hebt U geprobeerd naar een neutraal land te ontvluchten in het
 eerste oorlogsjaar?
 Neen

Kunt U nu definiëren wat U toen dacht over de bedoeling van de
 Joden t.o.v. de Joden?
 ?

Bent U persoonlijk betrokken geweest bij de februaristaking?
 Neen

Kunt U zeggen wat toentertijd Uw opinie over de Joodse Raad en
 zijn eerste activiteit was?
 In 't begin gunstig doordat men trachtte te redden wat er
 te redden viel.

Heeft U persoonlijke herinneringen verbonden aan de eerste
 arrestaties voor Mauthausen?
 Als leider van een tuinbouwgroep in Sloten (joodse beroeps-
 opleiding - joodse Raad) kreeg ik 'niss' middag per bode een
 brief van de J.R. (Heer Rosenberg?) waarin stond dat men
 weer terugging naar het werkdorp, dat men thuis door de
 Duitsers zou worden opgehaald. Ik gaf toen aan de mensen
 (werkdorpjongens) de raad om niet naar huis te gaan en af
 te wachten wat er zou gebeuren omdat ik het niet vertrouwde.
 Helaas heeft een deel dit advies in de wind geslagen met
 alle noodlottige gevolgen. Een zelf zolang ondergedoken

en hielp de volgende ochtend op de J.R. met registratie van mensen die wel of niet gepakt waren. Ging toen verder op diverse adressen informeren over mensen waarvan we nog niets wisten.

Heeft U Uw woonplaats na 1940 verlaten? Waarom, wanneer en waarheen? 20 maart 1941 werkdorp opgeheven door S.D. onder leiding van Lages. Daarna Amsterdam.

Werd U gemobiliseerd voor een werkkamp? Hoe en wanneer bent U vrijgekomen?

Neen

In deze tijd werden vele Joden naar de concentratiekampen Amersfoort en Buchenwald gestuurd. Kent U gevallen in Uw omgeving?

Neen

Had U contact met illegale organisaties? Met welke?

Toen nog niet

Met welke organisaties en mensen uit de illegaliteit bent U in deze tijd in contact gekomen?

Pas begin 1943 via werkdorpgroep (V.G.A.) Zr. v. Oorschot, Henny?. K. Oroszlan, G.D. Lutkemeyer

Beschrijf Uw pogingen om deze contacten te krijgen

K. Oroszlan - door werkdorpgroep, Lutkemeyer door werk, de anderen min of meer toevallig

Welke gebeurtenis heeft U er toe gebracht dit contact te zoeken?

Deportaties en alle andere maatregelen der Duitsers

Welke verzetsorganisaties waren U in die tijd überhaupt bekend?

Paroolgroep, de Geuzen, Trouw, V.G.A.

Naam van de verantwoordelijke en de verbindingsmensen, hun aandeel in de organisatie van het Joodse verzet in Holland en de maatschappelijke en geestelijke achtergrond van deze groep en zijn hulpacties

Kurt Reilinger, Menachem Pinkhoff, Frans Gerritse, J. Westerweel, Schuschn Simon, Lore Durlacher, Apsed (Zippi) Fränkel, Max Windmüller, Tinus Schabbing, Tineke de Lange, Heinz Fränkel, Karl Oroszlan, Kurt Walter, M. Waterman, Anneke Bijlsma

Wat hebt U in die dagen over de reële mogelijkheden tot redding door ontvluchting gehoord?

Via Spanje, via Frankrijk naar Zwitserland, door kopen van Zuidamerikaanse nationaliteit

Herinnert U zich wat U in die dagen bekend was over het lot van de Joden die naar Polen werden gedeporteerd?

Uit begin niet (ofschoon ik persoonlijk overtuigd was dat dit een kwestie van leven of dood was) later in Westerbork (1945) kreeg ik vertrouwde berichten dat er vernietigingskampen waren.

Wanneer hebt U voor het eerst over de massale vernietiging van Joden in Auschwitz gehoord?

1944-1945 over de B.B.C.

Wat was U bekend over andere concentratiekampen?

Theresienstadt: vrij gunstig van Bergen Belsen dacht men het zelfde met oog op uitwisseling naar Israël met Duitse gevangenen.

Herinnert U zich samenkomsten of gesprekken waarbij gesproken werd over het lot van transporten en over de toestand in concentratiekampen?

Niet reëel, maar kwam in contact met spiritisten die dit "hoorden en zagen" alhoewel vaag en soms verdraaid en minder sterk als het heëlas bleek te zijn.

Wanneer begon U illegaal te zijn?

Deels augustus 1943 in Westerbork; definitief 22 maart 1944.

Was er een tijd dat U zowel legaal als illegaal was?

Ja, augustus 1943 tot 22 maart 1944

Geef bijzonderheden op welke manier U gecamoufleerd was en over de wijze van schuilhouden.

Enige camouflage: een hoed, had totaal 12 schuilplaatsen en wisselde die steeds, soms dagelijks, soms enkele dagen op een adres, soms (op 3 adressen) langere tijd. Liep verder gewoon op straat.

Geef bijzonderheden over de gastheren in wier huizen U ondergedoken was, hun beroep en hun opvattingen

Allen waren anti-Duits. Enkele namen: Dr. E. Pereira d'Oliveira (nu Bussum). Ch. de Lange, lerares, R.C. de Lange (Aalsmeer) Jan Gayan(+) student. Mr. Ch. uit Velt, Mr. K. Fernhout (beide juristen), H. Dudok van Heel, domine (Naarden)

Wie hebben U gedurende die tijd verzorgd (met p.b. bonkaarten, geld, extra voeding etc.)?

Via werkdorp en bijorganisaties

Bent U in een concentratiekamp in Holland geweest?

Ja, Westerbork

Geef bijzonderheden over Uw arrestatie en over Uw Leven in het kamp

Centrumsrazzia mei 1943, uit kamp: tuinbouwwerk en illegaal werk + organisatie en verdeling levensmiddelenpakjes voor werkdorpmensen + hachscharah (voor zover mogelijk).

Wanneer en op welke wijze werd U bevrijd?

22 maart 1944 ontvlucht uit Westerbork, door leden van de groep (Tineke de Lange, Tinus Schabbing) opgevangen en naar Amsterdam gebracht

Geef de namen van de vrienden die U hielpen het kamp te verlaten

Tineke de Lange, Tinus Schabbing, Kurt Walter, Gert Laske?

Bent U over de grens naar een ander land gegaan? Waarom?

Neen
Waarom hebt U contact gezocht met de groep van de Chalcoetsiem? Werkdorpgroep + chaloetsiem zaten in een groep, zodat ik als werkdorper vanzelf erbij kwam

Wie heeft U gebracht tot deze activiteit. Beschrijf het begin van Uw deelname aan het verzet.

4/20

Niemand, eigen initiatief. Hulp in Westerbork bij ontvluchten en opzetten van plannen hiervoor. Als koerier geld, papier en andere noodzakelijke dingen over en weer naar Amsterdam uit kamp gebracht

Geef Uw indruk over de beweging der chaloetsiem en hun leiders.

Zeer hecht verband onderling. Grote vastberadenheid uit verzet tegen Duitsers, de leiders Kurt Reilinger, Lore Durlacher, Zippi Fränkel, K. Groszman, Sch.Simon, M. Pirhoff en M. Waterman hebben zich volledig ingezet op onnavolgbare wijze en deden wat hun mogelijk was

Geef bijzonderheden over de ontwikkeling van Uw activiteit in dit verzet en over de verschillende acties waaraan U deelnam.

Mijn deel in de div. illeg. acties bestond uit: Het maken van plannen om mensen uit Westerbork te laten ontvluchten en hulp bij uitvoering dezer plannen. Een plan tot ontvluchting op grotere schaal mislukte op het laatste ogenblik door een verkeerde interpretatie van het sein tot begin van de actie. Over het algemeen bestonden de diverse uitgevoerde ontvluchttingsacties uit: het laten onderduiken en daarna ontvluchten van personen die op transport naar Duitsland gesteld waren. Tijdens het gaan naar de trein werden deze mensen in het kamp verstoppt en daarna met valse papieren uit het kamp gebracht, daar door helpers overgenomen en verder getransporteerd en op onderduik-

W/S/O/11/11/11/11

adressen gebracht. Deze acties werden gevoerd vanaf het najaar 1943 tot maart 1944.

Aandeel in het verschaffen van valse papieren?

Ja

Beschrijf de soorten van deze valse papieren

p.b.'s, stamkaarten, paspoorten, Ausweise, bonkaarten

Had U aandeel aan het werk bij de illegale drukkerijen?

Neen

Hebt U meegewerkt aan het vervalsen van papieren?

Ja - stempels en handtekeningen

Zorg voor de verdeling van bonkaarten en andere papieren?

Ja - via derden

Had U aandeel in het verschaffen van geldmiddelen. Beschrijf Uw activiteit daarvoor.

Alleen geld smokkelen aan individ. personen in Westerbork om zich vrij te kopen

Heeft U medegewerkt aan de bevrijding van mensen uit arrest, gevangenis of kampen? Beschrijf deze acties.

Ja (zie pag.3. onderaan)

Heeft U gedurende het verzet deelgenomen aan gewelddadige acties, heeft U geweld gebruikt of sabotage toegepast? Was U in het bezit van een wapen?

Neen

Hebt U geholpen bij de organisatie van het tewerkstellen in Frankrijk? Geef bijzonderheden.

Neen

Had U verbinding met de verzetbeweging in andere landen?

Neen

Heeft U spionage bedreven?

Neen

Hebt U een onderscheiding ontvangen?

Neen

Geef alle mogelijke bijzonderheden over vrienden die gedurende het verzet zijn omgekomen.

Bijzonderheden over de werkdorpgroep zijn in bezit van K. Oroszlan en mij (zelfde lijst). Deze lijst bevat de namen en lotgevallen van alle werkdorpmensen.

Opmerking:

Ik heb desgewenst aan documenten ter beschikking:

- 1) bonkaart Lager Westerbork
- 2) geld speciaal uitgegeven van het Lager Westerbork
- 3) foto van de leden van de Joodse Raad
- 4) brief Zentralstelle f. jüd. Auswanderung voor oproep voor vrijstelling
- 5) a en b Fotokopieën Lager Westerbork (ontwerp aan de "Kamp-architekt" Wimmer (SSer)
- 6) diverse foto's + negatieven van plundering van joodse huizen en synagoge (afkomst onbekend)
- 7) Afschrift van berichten over transporten vanaf Köln - naar Rusland.
- 8) Een album over het leven en het werkdorp en de lotgevallen van zijn bewoners; dit is een zeer uitvoerige verzameling van foto's en ander materiaal. De omvang maakt het onmogelijk om dit op te zenden. Indien dit bruikbaar is voor de documentatie zou het geheel gefotokopieerd moeten worden. Gaarne eventueel hierover bericht s.v.p. Alle andere in mijn bezit zijnde documenten, zijn zo veel in omloop dat ik niet geloof U hiermede van dienst te moeten zijn. Wilt U mij opgeven welke documenten U mist en hebben wil. Misschien zit er toch iets tussen. Ook gaarne bericht wat U van de onder 1 tot 8 genoemde wilt hebben.

SAMENVATTING VAN NADERE MEDEDELINGEN

Jula kwam in 1937 naar Wieringen^{en} heeft daar tot 20 maart 1941 in de tuin gewerkt. Hij werd daarna - zoals velen uit Wieringen - tewerk gesteld bij de fa. Asscher in Amsterdam. Woonde bij zijn moeder; later bij de Joodse raad gewerkt en tot mei 1943 op de Zeeburgerdijk bij het tuinbouwproject daar. Bedrijfsleider was L.A.A. Cohen. Jula kreeg leiding van de groep a/d. Zeeburgerdijk.

In mei 1943 werd - terwijl hij onderweg was om zijn onderduik-papieren te halen - bij de razzia in het centrum gearresteerd.

Tot 22 maart 1944 zat hij in Westerbork; daar bestonden twee soorten Ausweise: gele, die men 's avonds moest inleveren en witte voor de "betrouwbaren". Via Lore Dorlacher kreeg men valse "witte" in het Lager.

In Westerbork hield hij zich eerstst bezig met de verdeling van de voedselpakketten die door Carli Groszian werden gestuurd en met het laten ontvluchten van mensen, die aan de beurt waren, voor transport. Hierin werkte hij samen met Kurt Reilinger. ?

Toen Jula zelf aan de beurt was voor transport, is hij gevlucht, geholpen door Tinus Schabbing, en naar Amsterdam teruggegaan, waar hij 15 verschillende adressen had.

Een benauwd ogenblik maakte hij nog door, toen hij met Carli O. bezig was de Witsenkade te ontruimen en er politie kwam. Doordat hij onmiddellijk zei: "prettig, dat U komt, er is/een /net inbraak gepleegd", kwam hij er goed af.

Interview met Julius Werner (Juler) Reutlinger

Plaats van interview: Kiriat Haim, Harishonimstr.44 bij Rachel Jakob.

Datum: 4.12.1986. Interviewer: Yigal Benjamin

De geïnterviewde woont in Amsterdam, Holland, Fr.v. Mierisstr.14.

a) Levensloop

De getuige, Julius Werner Reutlinger (Juler) werd in 1921 in Karlsruhe (Duitsland) geboren. Was in de jaren 1942-46 met Gella Simon getrouwd en huwde na de scheiding Tieneke de Lange op 21.7.1949 in Amsterdam. Uit deze echt ontsprongen twee kinderen, zoon en dochter. Bezocht in Duitsland de Middelbare school(Realgymnasium) tot zomer 1936. Na een kort openthouid in Engeland emigreerde hij na zijn terugkomst in April 1937 uiteindelijk na Holland. Komt uit een gegoede familie, de vader was van beroep slager en overleed reeds in 1924. Had drie halfbroeders uit het tweede huwelijk van zijn moeder, waarvan er een in 1938 na Palestina kwam, een zich in de Verenigde Staten bevindt en een in 1935 in Duitsland overleed. De opvoeding thuis was zionistisch traditioneel en hij was zelf in de chaloetsische jeugdbeweging "Habonim" en sinds begin 1937 tot zijn vertrek na Holland op Hachsjarah bij een tuinder en lid van de "Hechaloets. Kwam in 1937 in Holland op Hachsjarah in het Werkdorp waar hij in de tuinbouw werkte maar ook openbare functies bekleedde als Inspecteur, bij de arbeidsindeling en bij de organisatie van Sport en Recreatie. In 1939 koos hij Amerika in plaats van Palestina maar de omstandigheden verijdelden dit. Bleef in het Werkdorp tot zijn opheffing op 22.3.1941 en kwam daarna naar Amsterdam waar hij bij zijn moeder verbleef, die ondertussen na Holland emigreerde. Leidde de "tuinbouwgroep" van de "werkdorpers" bij Amsterdam. Kwam na de Razzia in Mei 1943 in Amsterdam, in Westerbork terecht waaruit hij in Maart 1944 samen met zijn vrouw ontsnapte en daarna onderdook tot de bevrijding. De moeder werd in Juli 1943 na Sobibor gedeporteerd. Is vandaag weduwnaar gepensioneerd en leeft in Amsterdam.

b) Het interview

Wat kun je van jezelf en het leven der Chaverim uit het Werkdorp na Maart 1941 vertellen?

Op 22.Maart 1941 werden we door Lages, Barbi en nog twee anderen in het Werkdorp opgepakt en met zeven bussen van de Amsterdamse Tram

Maatschappij na Amsterdam gebracht. Hier werden we tot onze verbazing bij de Diamant Fabrik van Asser in de Tolstraat in vrijheid gesteld. We werden ontvangen door het Joodse Comité van hulp, dat zich, zover noodzakelijk, belastte met de inkwartering van onze mensen bij Joodse families in Amsterdam, wat naderhand tot een drama heeft geleid. Voor mij was het eenvoudig omdat mijn moeder in Amsterdam woonde en ruimte genoeg had om mij te huisvesten. De ongeveer 240 Chaverim uit het Werkdorp werden in drie groepen verdeeld. Een tehuis werd opgericht, geleid door vrouw Laufer, in de Plantage Franselaan, vlak bij Artis, waar na schatting tussen de 20-30 werden ondergebracht. Een tweede tehuis was op de Nicolaas Witsenkade, hoeveel daar gezeten hebben, weet ik niet meer en de overigen werden bij eigen familie, voor zover ze dat hadden of bij vreemde Joodse families ingekwarteerd. Op de dag, dat we uit het Werkdorp werden weggehaald, was het Comité al bezig om plaatsen voor 240 mensen te verzorgen, sommigen alleen maar tijdelijk. Op dit moment viel het Werkdorp reeds in 4 delen uit elkaar. Diegene die in Wieringen achterbleven tot einde Juli begin Augustus. De bij families ingekwarteerden, en de twee tehuizen. Natuurlijk waren de contacten in de tehuizen veel groter, dit waren kleine "Werkdorpij" en sommigen van ons, die in de buurt woonden zoals ik, gingen er natuurlijk naartoe. Er is ook gepoogd door de leiding der "Stichting Joodse Arbeid" die dus ook naar Amsterdam verplaatst was, om zoveel mogelijk dingen gemeenschappelijk te doen.

Wat is er met diegene gebeurd, die naar de "Einzelhachsjarah" werden overgeplaatst en er daarna een deel van uitmaakten? Doordat de contacten onderling losser werden wist je eigenlijk van een heeleboel mensen bijna niets. Ik heb het idee dat er vrij weinig bij de boer terecht gekomen zijn en denk dat dit ook vrij moeilijk ging. De groep die tot Augustus in het Werkdorp gebleven is, die konden dit reeds van te voren organiseren. Een voorbeeld de bekende Manshold die later een grote rol in de politiek heeft gespeeld en ook later in het verzet was. Die heeft Chaverim als arbeiders aangenomen zoals Laske en Steinhard, maar er waren er meer.

D.w.z. dat de meerderheid van diegene die in de "Einzelhachsjarah" terecht kwamen onder de E2 te zoeken waren, die tot Augustus bleven?

Juist. We hebben vrij spoedig in Amsterdam iets voor de tuinbouwers georganiseerd. We hebben een lap grond gekregen eerst in Sloten, daar heb ik de leiding gehad, voor na schatting een twintigtal. Daar moesten we aan het einde van het jaar weg en in het voorjaar 1942 kwamen we terecht aan het einde van de Zeeburgerdijk en de oude joodse begraafplaats, het zogenaamde Nieuwe Diep. Daar hebben we weer een groep opgericht, die intact bleef tot de eerste grote razzia einde Mei 1943. Deze hield toen op te bestaan, omdat het grote deel ervan samen met mij werd opgepakt.

Wat deden de anderen de niet tuinbouwers? Sommige werden ingeschakeld in het werk van de Joodse Raad (J.R.), zoals Zippi bijvoorbeeld. Men heeft op een gegeven moment begrepen, dat het allemaal een kwestie werd van redde zich wie kan. De eerste plaats van redding was de J.R., daar had je vrijstelling van het ogenblik dat er de eerste transporten gingen midden Juli 1942. Toen zijn al de eerste mensen van ons ondergedoken, ik weet helaas niet meer wie bij die groep hoorde.

Wat deden de mensen die in Amsterdam bleven tussen Maart of Augustus 1941 tot juli 1942 behalve de tuinbouwers en J.R. werkers?

Ik meen me te herinneren, dat de rest iedere mogelijkheid tot werk benutte. Dat had niets meer met het Werkdorp te maken, maar gewoon met de vraag, wat kan ik doen. Meisjes werkten in de huishouding of met kinderen in Joodse gezinnen, enkele gingen in de handel zoals Kurt Raumbach en Flegenheimer.

Waren er ook die niets deden? Dat zal wel maar dat speelde voor ons reeds een ondergeschikte rol daar alles uit elkaar viel. Hier komt bij, dat Abel Herzberg, de leider van het Werkdorp gauw door Jules Gerzon vevangen werd. Die was veel meer op hulp gericht en deed alles wat in zijn vermogen lag, de mensen aan onderduikplaatsen te helpen. Dat weet ik, omdat ik zeer dicht bij dit werk betrokken was.

Wat was de "gesellschaftliche" situatie van degenen die bij de Hechaloeets hoorden?

Alles viel uit elkaar, nee niet helemaal. Daar waren bijeenkomsten op Shabat een stuk of 8-10 mensen die bij elkaar zaten. Wat daar besproken werd weet ik niet, ik was er niet bij. Daar waren Chanoekah bijeenkomsten. Ik zelf was toen al geen lid meer van de Hechaloeets omdat ik gedurende mijn tijd in het Werkdorp een ander

doel gekozen had, namelijk, Amerika. Je had natuurlijk je vriendenkring uit het Werkdorp en die bleef bestaan.

Dus het was eigenlijk een los verband van groepjes en vrienden en men pookde niet meer om allen op de een of andere wijze te organiseren?

Alleen met de feestdagen heeft men geprobeerd zoveel mogelijk mensen te verzamelen.

D.w.z. dat er geen verband met een gemeenschappelijk doel maar was?

Nee. Er waren een soort cellen van een man of tien die bij elkaar zaten en dezelfde geestelijke achtergrond hadden.

Er wordt beweerd dat er een zekere demoralisatie en fatalisme te bespeuren was, dat de mensen ophielden in de toekomst te geloven?

De ellende is begonnen met de intocht van de Duitsers in Mei 1940. Dit was eigenlijk de grote klap. Dat viel achteraf iets mee, omdat ze ons gedurende het hele jaar met rust gelaten hebben, in wezen zag je ze niet. Maar de anti-joodse maatregelen vanaf het einde van het jaar werkten natuurlijk op het grote deel deprimerend. Vooral op dat kleine groepje dat altijd op een uitweg hoopte, dat de oorlog misschien gauw afgelopen zou zijn, dat het toch misschien mee zou vallen dat je toch nog werk zou kunnen doen. Toen speelden de latere gebeurtenissen nog geen rol.

Je contact was eigenlijk met de mensen uit de Plantage Franschelaan?

Ja. Wij zochten elkaar op. Als er iets naars gebeurd was, dan waren daar altijd van die jongens die zeiden dat het wel mee zal vallen. Maar dit is een menselijke reactie.

Ik begrijp dat de atmosfeer in Amsterdam veel pessimistischer was dan in de Provincie, het was altijd, alsof er iets te gebeuren staat? Dat speelde natuurlijk een rol. De concentratie van Joden was te groot. In de Provincie kon je je vrijer bewegen, vooral in plaatsen waar het Antisemitisme onbekend was. In Amsterdam was altijd iets. Met alle ellende die je toen op je af zag komen, met alle nare berichten die je kreeg, probeerde je een muur van weerstand op te bouwen. Je voelde dat je kapot zal gaan als je je met de stroom mee laat sleuren.

Was er in deze tijd een verschil tussen Zionisten en Niet-Zionisten?

Ik geloof dat het verschil allen maar organisatorisch was. De Niet - Zionisten waren gewoonweg niet georganiseerd in tegenstelling tot de "Hechaloe'ts" groep.

D.w.z. dat de geloof in de toekomst bij de Zionisten sterker was?

Ja. Dat geloof ik wel. Het is gebleken dat van deze groep heel wat via Frankrijk en Spanje in Israël terecht zijn gekomen.

Wat was de reden dat diegene die de eerste oproepen kregen (5.7.47) er vrijwillig aan gevolg hebben gegeven?

Misschien was dit voor velen een verlossing van de spanning, niet wetende wat ze tegemoet gingen of beter gezegd, denkende dat het een werkkamp zou zijn onder moeilijke omstandigheden. De situatie in Amsterdam was totaal onmogelijk geworden. De som van de anti-joodse maatregelen vanaf einde 1940 tot begin der deportatie had zijn effect. Daarbij kwam bij de meeste mensen het gebrek aan vooruitzicht, om te blijven bestaan. Zij hadden geen geld, geen werk en geen vrienden. Als zij toevallig Zionisten waren, dan was er kans om via de groep, die bezig was een uitweg te zoeken, te worden opgevangen. Anders hadden zij daar zeer nadrukkelijk op moeten aandringen. Daartegenover stond de gedachte, "we zullen wel zien wat ervan terecht komt, misschien valt het noch mee". Er zijn tienduizenden weggegaan met de gedachte, "Misschien valt het noch wel mee".

Hoe begon illegale werk van de mensen van het Werkdorp?

Ik had weinig contact met Karli (Oroszlan) maar ik heb tegen hem gezegd: "Wij zijn nu aan het organiseren wil je daaraan mee doen als dat kan. Maar in ieder geval wil jij zorgen voor papieren voor duikplaatsen". Want je zag de dingen wel aankomen, je hoopte dat de "Sperre" (Van de JR) lang zou duren maar je was daar ergens helemaal niet zeker van. Mijn lijn was: "Zorg ervoor dat je alles in handen hebt om onder te duiken, maar blijf zo lang mogelijk bovengronds, want ieder dag is gewonnen".

Wanneer begonnen deze gedachten vorm aan te nemen?

Voor de onderduik van Loosdrecht (15.8.42). Wij liepen toen allemaal met vrijstellingen rond van welke we niet wisten voor hoe lang ze goed waren. Daar was een grote groep van Joden in Nederland, die voor transport in aanmer-

king kwamen en iedere week gingen er tussen 800-1000. Wij zijn met de Razzia van Mei 1943. opgepakt. Toen was ik bijna klaar om te duiken.

Dit was laat. Tien maanden na het begin van de deportaties?! Dit was in verband met de "Sperrre", die goed was zolang er een voorraad aan niet gesperden was. Het was toen reeds bekend, dat er grote acties komen, dat er niet genoeg mensen zijn of dat zich deze onttrokken aan de transporten in April dacht ik reeds serieus erover om onder te duiken nadat mijn moeder gepakt was. Voor die tijd had zij door mij een zekere bescher ming, daar zij zonder "Sperrre" was.

Het illegale werk begon in samenwerking met de "Hechaloets" en wat was de plaats van Karli in dit werk? Karli was een van de eerste die er aan begonnen is, die waarschijnlijk ook meer mogelijkheden had door het feit dat hij een centraal figuur was.

Hoe kwam hij tot zulk een positie? Dat zou kunnen liggen in het feit, dat hij een 10-15 jaar ouder was dan wij en in de JR een rol speelde; hij was na de oorlog directeur van de Jewish Agency in Holland, dat lag in dezelfde lijn.

Wat was zijn taak in de JR? Ik kan daar niet op komen, ik denk in de "Expositur". Ik weet dat hij vrij goede contacten had met Sluzker, de vertrouwensman van aus der Fuentes. Ook met Blueth, waardoor onze mensen die naar Westerbork kwamen, daar konden blijven.

Wanneer begon Karli met zijn organisatorische bezigheden? Ik denk voor het begin van de deportaties. Volgens mij zijn de eersten al gedoken voor de eerste transporten (Juli 42). Het beroerde was, dat alles wat officieel in de JR zat, bang was om maar een stap te doen die niet strict legaal was. Ik geloof nog altijd, dat de hollandse bevolking, de goede niet te na gesproken, veel te luimendig en ongeloofelijk naiv was tot de hoogste instanties toe en zich niet realiseerde wat er aan de hand was. Dit was de meest belangrijke factor.

D.w.z., de eerste pogingen waren reeds voor Juli 42 en daarna ging dat gemakkelijker? Je begon in arren moede mensen tijdelijk onder te brengen, als ze maar in Gods naam een plaats hadden. Was die plaats

niet goed, dan zul je wel verder zien. Ik zelf heb later op een gegeven moment via familie van mijn vrouw een schuilplaats gekregen op de Prinsengracht. Dat was ook tijdelijk omdat ik de gewoonte had een tiental schuilplaatsen te hebben, waar ik de ronde deed en op ieder plaats een tot twee dagen verbleef. Op bewuste plaats, waarvan de bewoonster avonds afwezig was, werd er op een zekere avond geklopt. Toen ik niet reageerde bleef de man buiten kloppen en zeide dat ik niet bang hoefde te zijn want hij wist dat ik ondergedoken was. De volgende ochtend was ik natuurlijk weg, om niet meer terug te komen. Maar dat moet je maar kunnen en niet iedereen heeft een aantal schuilplaatsen tot zijn beschikking.

Je had contact met Hannemann en het Beit Chalozts? Nee. Ik had contact met Karli maar mijn voorbereidingen waren op eigen initiatief. Daar kwam iets anders bij. Iedereen had het druk. Iedereen was bang en probeerde zijn contacten zo klein mogelijk te houden, want hoe minder mensen iets wisten, hoe beter het was. Ik begon weliswaar het besluit te nemen voor papieren te zorgen, om wanneer noodzakelijk direct te kunnen duiken. Met schuilplaatsen was het altijd zo, dat diegenen die in direct gevaar verkeerden, voorgingen. Men was bezig om bij mij op zolder een schuilplaats te creëren, maar de mensen, die daaronder woonden, een gemengd huwelijk, dreigden ons onmiddellijk te zullen aangeven. Toen kwam de "Razzia" en zodoende kwam ik naar Westerbork.

Nu komen we dus tot Westerbork? Toen de trein in Westerbork binnenkwam werd hij onmiddellijk besprongen door onze reeds in het kamp aanwezig zijnde Chaverim. Die vertelden je onmiddellijk (in mijn geval was dit Kurt Walter) wat je doen of laten moest. Die vroeg me alles wat ik aan voorwerpen van waarde had in te leveren om het later terug te krijgen want anders zou ik bij het passeren van de controle van "Lippman & Rosenthal alles kwijt raken. Dat heb ik gedaan behalve een pakje sigaretten. Het toeval wilde dat ik een van de duizenden was, op die er steekproeven werden genomen. De man die me onderzocht was Sturbannfuhrer Glut, een "Edelgermaan" van het ergste soort en tot zijn grote teleurstelling vond hij maar een pakje sigaretten en de duitse mentaliteit kennende bood ik hem er een aan. Zo een brutaliteit had hij nog niet meegemaakt. Hij veranderde direct van toon, vroeg na mijn beroep en toen ik zeide "Gaertner" zeide hij dat zo iets niet

bestond. Ik vertelde dat ik reeds 6 jaar in het vak zat en als gevolg ervan deelde hij mij mede dat ik groepsleider zou worden. De volgende dag werd ik op de appelplaats met groot geschreeuw gezocht en naar de gereedschapsschuur gebracht, waar ik al het gereedschap afkeurde. Als gevolg ervan reed ik de volgende dag met onze Sturmbannfuhrer naar Den Haag om gereedschap te kopen. Hierdoor had ik al een bepaalde relatie gelegd en de volgende dag liep ik reeds met een permanente Ausweis buiten het camp en kreeg de leiding van een groep.

Je was in het kader van de Hachsjarah? Hoe ontkwam men uit het camp?

Ja. In het begin, toen we nog niet zo georganiseerd waren, om mensen uit een transport te halen, waren dat maar enkelen, die je kon redden. De weg, die gekozen werd was dusdanig, dat de Duitsers er geen erg in zouden hebben. Daardoor had je voor iedere vluchtende (die toch op transport zou gaan) twee man nodig. Maximaal kon je op deze wijze vijf mensen uit een transport halen.

Ik heb me weleens afgevraagd, als je 5 mensen kon laten verdwijnen, waarom niet 20 of 30 uit een transport van 1000? Door het gebrek aan helpers als wel het gebrek aan plaatsen, waar de mensen zich konden verstoppen, voordat zij het camp met Ausweise verlieten. Buiten werd je door een of meerdere personen met fietsen opgevangen, die je naar de trein begeleidden.

Het was betrekkelijk eenvoudig uit het camp te vluchten. Dit werd niet gedaan uit vrees voor repressailles. Was dit maar een leeg dreigement of was de vrees gerechtvaardigd? Ja en nee. In die zin dat er X op transport gingen inplaats van Y.

Mijn vraag is eigenlijk, dat als jij bijvoorbeeld gevlucht was, of er dan tien van de Hachsjarah op transport waren gegaan? Dat is practis niet gebeurd. Het was eigenlijk een concensus. We hebben tragische gevallen gehad. Daar was bijvoorbeeld Frits Cohn, die ontzettend veel in de "Schouburg" gedaan heeft. Toen die naar Westerbork kwam had die practis geen mogelijkheid om vastgehouden te worden. We hebben hem op een gegeven moment een medicijn gegeven, waardoor hij erg ziek werd. Toen hij weer op transport moest was hij nog steeds niet hersteld en

was er gevaar dat hij bij een vlucht niet in staat zou zijn om te lopen en te fietsen. Als iemand verdiende geholpen te worden zo was hij dat. Maar hij zag zelf in dat er geen kans was, dat hij dat zou halen waardoor de vlucht ontdekt zou worden. Zo heeft hij dan maar besloten om op transport te gaan. Er is een poging gedaan om ineens een grote groep mensen uit het camp te halen, want op een gegeven moment waren er meer van onze mensen candidaat voor transport dan het mogelijk was er uit te halen.

Waarom is die poging eigenlijk mislukt? Dat was m.i. in de tijd dat ik in Amsterdam zat. Alles was reeds in de puntjes georganiseerd, het aantal mensen dat zou vluchten was vrij groot, een stuk of 60, en door een misverstand ging de zaak niet door. Dit bleek een geluk te zijn, want de vrachtauto die de mensen zou komen ophalen kwam niet opdagen. De week ervoor, in Maart 1944 was er een klein transport naar Bergen Belsen met een stuk of 50 mensen. Van uit dit transport hadden we een vijftal laten onderduiken o.a. Hans Stein. Het locomotief had een breakdown en wat gaan de Duitsers in een zo een geval doen, ze gaan tellen. De mensen werd altijd gezegd, dat als er iets mis gaat, dan moet je onherroepelijk terug naar de trein en dit was de eerste keer dat dit moest gebeuren. De commandant had in de gaten dat er iets gaande was. Men kon herkennen welke mensen uit welke barakken kwamen en er ontstond de grote vraag of ze ons doorhebben. Daar was nu het risico van de volgende keer. Daar ik wist, dat het vertrek naar het coasten doodelijk was, besloot ik op de dag van het volgende transport te vluchten. Op dat ogenblik kwamen er 8 mensen in aanmerking om te vluchten waarbij er voor sommigen nog kans op vrijstelling was. De groep werd in drieën gesplitst, ochtend, middag en avond omdat een aantal der helpers op die dag niet te bereiken was. Tieneke hoorde s'avonds op de afgesproken plek daar de volgende dag 8 mensen er uit moesten en heeft nog kans gezien om Tinus Schabbing na Westerbork te krijgen. Er werd nagegaan wie er wel of niet op transport zouden gaan en toen zijn Gella (mijn toenmalige vrouw) en ik s'ochtends gevlucht. Ik kwam hiervoor terug van een dienstreis uit Amsterdam om haar de vlucht mogelijk te maken, want als ik niet terug was gekomen was zij natuurlijk op transport gegaan. Bij deze onze vlucht ontbrak de eerste belangrijke fase, namelijk vanuit het transport te vluchten.

Nadat wij het camp verlieten is de zaak kennelijk verraden en ging Westerbork hermetisch op slot. Niemand mocht het camp uit en diegenen die middag en avond zouden vluchten, konden niet meer weg.

Wat wist je gedurende de tijd in Westerbork, van wat je in het oosten te wachten stond? Er waren diverse groepen van bewakers die ieder transport begeleidden. Met een van deze mensen kwamen we in gesprek. Deze vertelde dat hij aan de plaats van bestemming weliswaar niet zelf het camp binnen kwam, maar dat er dag en nacht schoorstenen rookten en er een verschrikkelijke verbrandingslucht heerste, dus m.a.w. dat er lijken verbrand werden. Details wist hij niet maar dat was ook niet belangrijk.

Waar verbleef je na je vlucht uit het camp? Ondergedoken op 10-12 verschillende adressen in Amsterdam en omgeving. Ik bevond me overdag op straat en nam deel aan het illegale werk als courier en bracht als zodanig geld, bonkaarten, papieren en boodschappen over.

Het interview vond plaats op 4.12.1986 ten huize van Rachel Jacob in Kiriat Chaim, Israel, Harisjoniestr.44. Het interview werd geleid door Yigal Benjamin en wordt bewaard in de sectie Holland van het archief van "Beit Lochmei Hagetaot" in een nog nader te bepalen file.

Ik bevestig met mijn handtekening inhoud en geest van bovenstaand interview.

Naam:

Handtekening:

Datum:

ה'תשס"ז 1.2.87 יגאל בן יגאל

Naam van
interviewer:

Handtekening:
יגאל בן יגאל

Datum: 27.2.87

ה'תשס"ז 1.2.87 יגאל בן יגאל

27.2.87

יגאל בן יגאל

יגאל בן יגאל

Nadat wij het camp verlieten is de zaak kennelijk verraden en ging Westerbork hermetisch op slot. Niemand mocht het camp uit en diegenen die middag en avond zouden vluchten, konden niet meer weg.

Wat wist je gedurende de tijd in Westerbork, van wat je in het oosten te wachten stond? Er waren diverse groepen van bewakers die ieder transport begeleidden. Met een van deze mensen kwamen we in gesprek. Deze vertelde dat hij aan de plaats van bestemming weliswaar niet zelf het camp binnen kwam, maar dat er dag en nacht schoorstenen rookten en er een verschrikkelijke verbrandingslucht heerste, dus m.a.w. dat er lijken verbrand werden. Details wist hij niet meer dat was ook niet belangrijk.

Waar verbleef je na je vlucht uit het camp? Ondergedoken op 10-12 verschillende adressen in Amsterdam en omgeving. Ik bevond me overdag op straat en nam deel aan het illegale werk als courier en bracht als zodanig geld, bonkaarten, papieren en boodschappen over.

Het interview vond plaats op 4.12.1986 ten huize van Rachel Jacob in Kiriat Chaim, Israel Harisjonimstr.44. Het interview werd geleid door Yigal Benjamin en wordt bewaard in de sectie Holland van het archief van "Beit Lochmei Hagetaot" in een nog nader te bepalen file.

Ik bevestig met mijn handtekening inhoud en geest van bovenstaand interview.

Naam: Handtekening: Datum:

Naam van Yigal Benjamin
interviewer: Handtekening: Datum: 1.2.87

Op 1 februari 1987 overleed onze vader, Jozef Reutlingen. Wij, als nabestaande, zien geen fouten in dit interview en geven toestemming om het te gebruiken voor de doeleinden waarvoor het bestemd was.

Robert A.A. Reutlingen

22 juni 1987

מאי 1945

כית לרוחמי הגייטארות

HL - חטיבת הולנד

Unit Number..... מס' שווק

..... מס' תיק/תעודה File/Doc. Number. Bl/22/0.2

Name of File..... Reuthinger, Julia + Lange, de, Tinche..... שם התיק

..... מס' התעודה 15..... מס' יחידות 2..... מס' עמודים

שם ספר:	מדור
שם ומקום ההוצא:	ירוצ/מחבר
	מראיין
	מוסר התיק
	שפה

..... תאריך התיק/תעודה 4.12/1986..... החום הארכיבי מ.1937..... עד 1.1.1945

..... תאור החומר..... מס' עותקים

..... מקום המצאות המקור

..... מצב החומר: איכות הניר..... איכות הכתב

..... תאריך רישום 6.2.1995..... שונות

Ranchbach, Kurt, Fliegelheim, Hertzberg, Abel..... שם איש:

Gerson, Jules, Presslan, Karl, Walter, Kurt, Cohn, Fritz.

Stein, Hans, Schabbing, Tinn, Reuthinger, Aella.....

Kardische, Deutschland..... שם מקום

Werkdorp, Wieringen.....

Amsterdam.....

Westerbark.....

.....

.....

.....

.....

.....

ת מ ל י ל

יפד לטעה, ב 1987 לפילוס, רכס ב Werkdorp Wieringen, עם חיסוי
 ב Werkdorp לאספיה, לפד ב רכב ב גיטן לטעה ב Werkdorp, ב
 ו רכס ב ז סוף רכסיה
 רכס ב 1986 Westerwaldgroep, רכס ב רכס ב רכס ב 1986

WNE JEW

Oorschot, van, Zr.
Lukemeyer G. D.
Reitinger Kurt
Pinkhof Menachem
Gerritsen Frans
Westerweel Joop
Simon Joachim = Shushu
Durlacher Lora
Fraenkel Alfred = Zippi
Windmuller Max
Lange, de, Tinke
Fraenkel Heinz
Waterman Mirjam
Bijlsma Ancke

V R A G E N L I J S T

A. Persoonlijke gegevens van de ondervraagde:

1. Naam, gezinsnaam en schuilnaam in het verzet

Christine Johanna Reuchling - de Lange2. Adres Fr. v. Mierisstr 14 Amsterdam3. Geboortedatum en plaats 9.6.20 Fland (Groningen)4. Nationaliteit Hollands

5. Welke opvoeding hebt U ontvangen? Confessioneel of volgens een bepaalde politieke overtuiging?

6. Schoolopleiding

7. Behoorde U tot een jeugdbeweging (naam en karakter-ervan)

waars kindarbeid nee: geen

8. Beroep bij het begin van de oorlog en huidige beroep.

9. Burgerlijke staat in 1940 ongehuwdB. De tijd van de Duitse invasie tot de Februari-staking

1. Woonplaats gedurende de invasie

2. Dienst in het Hollandse leger

nee

3. Zijn U reacties van Hollanders tijdens de Meidagen 1940 ten opzichte van Joden bekend?

4. Hebt U geprobeerd naar een neutraal land te ontvluchten in het eerste oorlogsjaar?

nee

5. Kunt U nu definiëren wat U toen dacht over de bedoeling van de Joden t.o.v. de Joden.

6. Hebben de gebeurtenissen van die dagen invloed gehad op Uw houding t.a.v. de Joden?

7. Bent U persoonlijk betrokken geweest bij de Februaristaking?

8. Kunt U zeggen wat toendertijd Uw opinie over de Joodse Raad en zijn eerste activiteit was?

9. Heeft U persoonlijke herinneringen verbonden aan de eerste arrestaties voor Mauthausen?

II

C. De tijd van de Februaristaking tot het begin van de deportatie naar Polen.

1. Heeft U Uw woonplaats na 1940 verlaten? Waaron, wanneer en waar heen
2. Werd U gemobiliseerd voor een werkkamp? Hoe en wanneer bent U vrijgekomen?
nee
3. In deze tijd werden vele Joden naar de concentratiekampen Amersfoort en Buchenwald gestuurd. Kent U gevallen in Uw omgeving?
4. Had U contact met illegale organisaties? Met welke?

D. De tijd van het begin der deportaties.

Opmerking: Over deze en de volgende periode moet een samenhangende en uitgebreide getuigenverklaring worden opgeschreven, die zich niet slechts beperkt tot vragen en antwoorden. Doel van de vragen is slechts het geheugen van de ondervraagde op te frissen en een volgorde van de gebeurtenissen vast te leggen.

1. a. Met welke organisaties en mensen uit de illegaliteit bent U in deze tijd in contact gekomen?
b. beschrijf Uw pogingen om deze contacten te krijgen.
door samenwerking met deze factoren
c. welke gebeurtenis heeft U er toe gebracht dit contact te zoeken. *de joodse familie in mijn huis in februari 1942*
d. welke verzetsorganisaties waren U in die tijd überhaupt bekend?
Zie Joden.
- e. naam van de verantwoordelijke en de verbindingsmensen, hun aandeel in de organisatie van het Joodse verzet in Holland en de maatschappelijke en geestelijke achtergrond van deze groep en zijn hulpacties.
Zie Joden.
2. Wat hebt U in die dagen over de reële mogelijkheden tot redding door ontvluchting gehoord? *Zie Joden*
- 3a. Herinnert U zich wat U in die dagen bekend was over het lot van de Joden die naar Polen werden gedeporteerd?
Zie Joden
- b. Wanneer hebt U voor het eerst over de massale vernietiging van Joden in Auschwitz gehoord?
Zie Joden
- c. Wat was U bekend over andere concentratiekampen?
Zie Joden
- d. Herinnert U zich samenkomsten of gesprekken waarbij gesproken werd over het lot van transporten en over de toestand in concentratiekampen?

III

- 4.a. Wanneer begon U "illegaal" te zijn niet (beg allen tijdens acties met valse p. 3.
 b. Was er een tijd dat U zowel legaal als illegaal was?
 c. Geef bijzonderheden op welke manier U gemaacoufleerd was en over de wijze van schuilhouden.

5. Geef bijzonderheden over de gastheren in wier huizen U ondergedoken was, hun beroep en hun opvattingen.

6.a. Wie hebben U gedurende die tijd verzorgd (met p.b. bonkaarten, geld, extra voeding etc.)

b. Beschrijf eigen initiatieven die U tijdens Uw onderduiktijd genomen hebt

7.a. Bent U in een concentratiekamp in Holland geweest? neen

b. Geef bijzonderheden over Uw arrestatie en over Uw leven in het kamp.

c. Wanneer en op welke wijze werd U bevrijd?

d. Geef de namen van de vrienden die U hielpen het kamp te verlaten

8.a. Bent U over de grens naar een ander land gegaan? Waarom?

b. Bijzonderheden over de reis.

c. Beschrijf de tijd van Uw verblijf in dat land

E. Over het actieve verzet.

1. Waarom hebt U contact gezocht met de groep van de Chalotsiem?

2. Wie heeft U gebracht tot deze activiteit. Beschrijf het begin van Uw deelname aan het verzet. meestal naar de Belgen
jean felix

3. Geef Uw indruk over de beweging der Chalotsiem en hun leiders.

4. Geef bijzonderheden over de ontwikkeling van Uw activiteit in dit verzet en over de verschillende acties waaraan U deelnam in de vervalsen van bonkaarten + B. vervalsen van
aandeel in het verschaffen van valse papieren brood en andere vervalsen

1. Beschrijf de soorten van deze valse papieren.

2. Had U aandeel aan het werk bij de illegale drukkerijen

3. hebt U meegewerkt aan het vervalsen van papieren ja jean felix

b. zorg voor de verdeling van bonkaarten en andere papieren ja

c. had U aandeel in het verschaffen van geldmiddelen. Beschrijf Uw activiteit daarvoor.

IV

d. Had U aandeel in het verzorgen van onderduikadressen?

e. Indien U deel genomen hebt aan het zoeken van een weg naar Frankrijk, beschrijf Uw werkzaamheid.

f. Indien U actief was bij het leiden van vrienden over de grenzen, beschrijf Uw werkzaamheid.

g. Heeft U medegewerkt aan de bevrijding van mensen uit arrest, gevangenis of kampen? Beschrijf deze acties.

h. Heeft U gedurende het verzet deelgenomen aan gewelddadige acties, heeft U geweld gebruikt of sabotage toegepast? Was U in het bezit van een wapen?

i. Hebt U geholpen bij de organisatie van het tewerkstellen in Frankrijk? Geef bijzonderheden.

F. Overige bijzonderheden over het verzet.

1. Had U verbinding met de verzetbeweging in anderen landen?

2. Heeft U spionage bedreven?

a. omvang van spionage-acties en hun verbinding met reddings-acties

b. uitvoerders van dergelijke acties.

c. de spionage-plannen en de doelstellingen van hen die de plannen maakten.

3. Het aandeel van de Hollandse bevolking aan het verzet.

a. solidariteitsbewijzen.

b. hulp van de bevolking en het aandeel van de Hollandse arbeidersbeweging.

c. de maatschappelijke en de geestelijke beweegredenen voor deze acties.

V

4. Hebt U een onderscheiding ontvangen? *neen*
-
5. Geef alle mogelijke bijzonderheden over vrienden die gedurende het verzet zijn omgekomen.
-

Opmerking:

1. Bemoedig de ondervraagden details te geven en waarderingen van vrienden die deze tijd niet overleefd hebben.
2. Iedere foto, persoonsbewijs, brief, manuscript, publikatie van de organisatie en andere bescheiden uit de oorlogstijd, hebben een grote documentaire waarde. Vraag om dit materiaal desnoods om het te kopiëren en terug te geven.

f als contact persoon naar *Wesentlich*
 waargenomen 9 maanden van *Wesentlich* in een
 woning *Wesentlich* ^{schieding} *Wesentlich* *Wesentlich*
 als *Wesentlich* *Wesentlich* *Wesentlich*
 werkte ik ik *Wesentlich* de naam *Wesentlich* naar
 mijn *Wesentlich* *Wesentlich* *Wesentlich* voor
Wesentlich *Wesentlich* *Wesentlich*

Ik ken me werkelijk verder niets herinneren
 mijn *Wesentlich* is als een *Wesentlich*
 Gaat het *Wesentlich* nog door ??

De Groep-Westerweel

CRISTINE REUTLINGER-DE LANGE 1)

VRAGENLIJST

Naam, gezinsnaam en schuilnaam in het verzet
Christine Johanna Reutlinger-de Lange

Adres Fr.v. Mierisstraat 14, Amsterdam

Geboortedatum en plaats
9-6-1920 't Zand (Groningen)

Nationaliteit
Hollands

Beroep bij het begin van de oorlog en huidig beroep
lerares handenarbeid nu: geen

Burgerlijke staat in 1940
ongetrouwd

Dienst in het Hollandse leger
neen

Hebt U geprobeerd naar een neutraal land te ontvluchten in het
eerste oorlogsjaar?
neen

Werd U gemobiliseerd voor een werkkamp? Hoe en wanneer bent
U vrijgekomen?
neen

Beschrijf Uw pogingen om deze contacten te krijgen?
Door een ontmoeting met Freddy Jacobson

Welke gebeurtenis heeft U er toe gebracht dit contact te zoeken
Een joodse familie in mijn huis die gehaald werd ± 1943

Welke verzetsorganisaties waren U in die tijd überhaupt bekend?
Z'ie Julia Reutlinger

Naam van de verantwoordelijke en de verbindingsmensen, hun
aandeel in de organisatie van het Joodse verzet in Holland en
de maatschappelijke en geestelijke achtergrond van deze groep
en zijn hulpacties.
Zie Julia

Wat hebt U in die dagen over de reële mogelijkheden tot redding
door ontvluchting gehoord?
Zie Julia

Herinnert U zich wat U in die dagen bekend was over het lot
van de Joden die naar Polen werden gedeporteerd?
Zie Julia

Wanneer hebt U voor het eerst over de massale vernietiging

1) Op Vragenlijst staat Reutlinger-de Lange en op Samenvatting
Van Nadere Mededelingen: Reutlinger-Heimans

- 2 -

van Joden in Auschwitz gehoord?

Zie Julia

Wat was U bekend over andere concentratiekampen?

Zie Julia

Wanneer begon U "illegaal" te zijn?

Niet (liep alleen tijdens acties met valse P.B.)

Bent U in een concentratiekamp in Holland geweest?

Neen

Wie heeft U gebracht tot deze activiteit? Beschrijf het begin van Uw deelname aan het verzet.

Mensen naar de Belgische grens gebracht

Geef bijzonderheden over de ontwikkeling van Uw activiteit in dit verzet en over de verschillende acties waaraan U deelnam

Onderduikers gehad, helpen bonkaarten + P.B. vervalsen, naar Westerbork geweest

Hebt U meegewerkt aan het vervalsen van papieren?

Ja, privé

Zorg voor de verdeling van bonkaarten en andere papieren?

Ja

Had U aandeel in het verzorgen van onderduikadressen?

Ja

Heeft U medegewerkt aan de bevrijding van mensen uit arrest, gevangenis of kampen? Beschrijf deze acties.

Ja. Als contactpersoon naar Westerbork waar opeens

9 mensen voor ~~12~~ ontvluchten in aanmerking kwamen.

Tinus Schabbing kwam 's avonds laat als hulp maar

slechts 2 ontvluchtten werkelijk. Ik begeleidde ze

naar Amsterdam naar mijn huis. Ik had een soort

doorgangshuis voor onderduikers. Tinus bleef toen

nog in Assen.

Heeft U gedurende het verzet deelgenomen aan gewelddadige acties,

heeft U geweld gebruikt of sabotage toegepast? Was U in het

bezit van een wapen?

Neen

Hebt U een onderscheiding ontvangen?

Neen

Opmerking:

Ik kan me ~~werkelijk~~ verder niets herinneren. Mijn
geheugen is als een bodemloze put. Gaat het vliegtuig
nog door??

SAMENVATTING VAN NADERE MEDEDELINGEN

de Lange
Tineke Reutlinger ~~Witman~~. In 1943 kreeg zij contact met Freddy
Jacobson en Leo Schwartzschild en ook met de Witsenkade. Haar huis
werd een doorgangshuis o.a. voor Westerborkers. Zij verzorgde
bonkaarten en stal persoonsbewijzen op scholen.
Ook bracht zij mensen naar de grens; later ging zij geregeld mee
naar Westerbork, om mensen, die uit het kamp ontsnapt waren,
weg te helpen.

WESTERBORK - VOORSPUNTIAAL VAN DE MEL.

Het kamp Westerbork is in 1939 door de toenmalige Nederlandse regering opgericht om illegale (duitse Joodse) vluchtelingen samen te brengen. De eerste vluchtelingen kwamen naar op 9 oktober 1939. In mei 1940 zaten daar ongeveer 750 mensen. Het kamp heette toen 'Centraal vluchtelingenkamp Westerbork'. Het was toen al door alle omstandigheden een troosteloos kamp.

Op 1 juli 1942 werd het kamp door de Duitsers overgenomen en werd het "Polizeiliches Durchgangslager". Wat dit zou betekenen kon men met geen mensenmogelijkheid vermoeden. Toen het kamp met prikkeldraad werd omgeven kreeg men bange vermoedens. Op 15 juli kwam het eerste transport binnen van 800 mensen. Direct na registratie vertrok men te voet naar Hooghalen en vandaar in goederen wagens naar het oosten. Later werd de spoorlijn doorgetrokken tot in het kamp. Sinds het eerste transport vertrokken velen hier in 2 jaartijd 93 treinen naar Polen, gevuld met ca 100.000 mensen. Van hen hebben slechts 5450 deze overleefd waaronder 918 personen die aan het einde van de oorlog in Westerbork bevrijd werden.

Er bestaan, voor diegenen, die meer willen lezen over hetgeen zich hier heeft afgespeeld voldoende boeken. Ik wil mij hier beperken tot een onderdeel waarover vrij weinig bekend is maar dat toch verdient vermeld te worden al was het alleen om hen te gedenken en te danken die hierbij hebben geholpen en zich volledig hebben ingezet om zoveel mogelijk mensen uit de handen van de nazimoordenaars te houden.

Ten tijde dat Nederland door de Duitsers overmeesterd werd waren in Nederland Hachscherer centra in Deventer, Elden, Loosdrecht, Gouda en het werkdorp. Verder een Hachscherer groep van de Agoeda en van de Mistrachi. Totaal waren dit 821 chawerim ofschoon van deze een in verhouding vrij groot aantal was ondergedoken, kwamen toch haast 500 in

Westerbork (of andere kampen) terecht. Aangezien het een "doorgangskamp" was lukte het pas na verloop van tijd, toen groepen van deze chawerim die in Westerbork konden blijven om iets te organiseren wat uitgroeide tot verzet. Tot in het begin van 1943 wist zich slechts een betrekkelijk kleine groep te handhaven en pas na de razia's in Amsterdam werd deze groep groter. Tot dit ogenblik was er slechts sprake van enkele "gewone" ontsnaptingen. Langzaam kwam er "lijn" in dit werk. De Chalutzim beseften met welke

vrijend ze te maken hadden en dat het een kwestie van leven en dood was. Het ging bij deze groep niet om het redden van het eigen leven maar om zoveel mogelijk mensen te helpen. Buiten het kamp kwam de organisatie ook opdreef. Centraal leider was Carl Broszlan (overl 7.2.73) en hem heen Lore Durlacher, Frans Gerritse, Tinus Schabbing, Lanie Groszlan-de Jong, Tineke Reestluiser - de Lange en maar enkele te noemen.

Behalve het contact met het kamp persoonlijk was er ook telefonisch contact. Deze mensen namen de taak op zich degenen die ontvlucht waren, op te vangen en weg te brengen daarna werd voor verder vervoer, onderduikplaats, geld en levensmiddelen alsook de nodige papieren gezorgd.

De organisatie (V.G.A.- Vrije groep Amsterdam) werkte nauw samen met de Westerweal groep. Mensen als Kurt Raillinger zorgden voor doorreis via België, Frankrijk naar Spanje en zo mogelijk verder naar Israel.

In het kamp zelf was na een mislukte massa vlucht- gelukkig zonder gevolgen- alles gedaan voor hulp. Er waren vervalste kampauswaise, er was een stempel met de handtekening van de commandant Gemmeker. In de school was een schrijfmachine. We hadden bubbels slauteurs waar die nodig waren, we hadden overal helpers, ook bij de marchausse Kurt Walter (tot het einde in Westerbork gebleven, niet gevlucht omdat hij anderen wilde blijven helpen....- thans in Israel wonend) was het brein en ook uitvoerder van de ontvluchtelingen.

Nadat ik 26 mei 1943 in het kamp kwam heb ik daaraan tot mijn ontvluchting in maart 1944 kunnen meewerken. De bedoeling was het zo te doen, dat de kleding niets merkte en hoogstens het aantal op transport gestelden bij aankomst niet klopte, zo er daar nog gecontroleerd zou worden. Daartoe was een zeer nauwkeurige werkwijze nodig. Degene(n) die ontsnapten, waren opgeroepen voor transport naar het oosten. De avond voor het transport kregen zij de nodige instructies en maakten kennis, zo dit nodig was, met hun helper(s). Daags daarop begaven zij zich in de trein, daar trokken ze een transport helpers band over hun arm, verlieten de trein, gingen terug in het kamp waarbij ze hun eigen begahe terug vervoerden (soms was de begahe al eerder ondergedoken). Daarne doken zij in het kamp onder. Eerst op de toiletten, later in de woning van een onzer chawerim onder getelde werden zij s'rechts in de paardstiel ondergebracht.

Vervolg:

De volgende ochtend door ons het kamp "uitgewerkt" met valse ausweis. Ierwijl zij achteloos de controle passeerden, hielden wij de controleurs aan de praet. Buiten werden zij dan na ca 2 km lopen opgevangen, lopend en per fiets verder gebracht en tenslotte naar hun onderduikadres vervoerd. Dit werkte goed tot een mislukking op 15.3.1944 bij een klein transport. Helaas hadden we door het karakter van het kamp slechts beperkte mogelijkheden ook omdat vele helpers op transport werden gesteld. Op deze manier zijn naar mijn schatting 35 à 40 mensen uit de handen van de Nazis gered.

In het raem van onze zeer beperkte mogelijkheden heeft ons dit toch veel voldoeni ng gegeven al had ik graag gewild dat dit aantal veel groter geweest was. Op de plaats van zo veel onuitsprekelijk leed dan toch een facet dat de moed belicht die enkelen hebben gehad.

Geschreven door dhr J.W. Reutlinger.

לע
! כנס
JIZKOR.

התפקיד של התנועה
תורבות וספורט.

התנועה של הילדים
Aff. jeugd en Hechalobets.

אם תוכלו להעביר לי
APRIL 1973.